

mere; det første, der er i behold, er fra 1772. For 1768 er der dog bevaret så meget af et regnskab, at man kan se, hvor stor byens samlede indtægt og udgift var. Indtægten var godt 198 rdl., hvoraf 161 daler var forpagtningsafgift af Kronens mark, som før kun havde været brugt som fælles græsgang, men nu, da den var forpagtet bort, gav byen en stor indtægt.

For tiden længere tilbage er der dog bevaret enkelte løse blade, der ser ud til at høre til et kærnerregnskab, men er smuttet med ind i statsskatteregnskaberne i tiden mellem 1680 og 1700. På disse blade nævnes kun nogle stedlige udgifter. Måske var der ikke flere.

Det er ikke store summer, det drejer sig om, 1684 blev der betalt løn til ”byens betjenter”, organisten fik 17 rdl. 2 mk., kirkeprioren (klokkeren) ”løn af byen efter gammel sædvane” 4 rdl., den ene bytjener 10 rdl. 4 mk. og den anden for $\frac{3}{4}$ år 8 rdl. Byens markmand måtte nøjes med 2 rdl. Så var der nogle ”ekstraordinære udgifter”. Byens fold blev repareret for i rdl. 17 sk., hvoraf tømreren fik 12 sk. for arbejdet! Store Træbro fik man også gjort i stand, men det kostede hele 7 rdl. Sidste års kærner fik 4 rdl. for at tage mod kop- og kvægskat og for andre af byens forretninger. 8 rdl. havde det kostet at føre byens skatter til Aalborg, og til blæk og papir var der brugt 4 rdl. Ialt 66 rdl. 7 sk. 1680, 1683 og 1691 er der betalt løn til de samme ”betjente”. Ekstraordinær udgift var 1683 6 rdl. 3 mk. til forrige rådmand Laurits Nielsen, fordi han havde betalt en reparation af åmunden (det yderste af bækken), hvor byens folk lagde deres både og små joller ind. Der var brugt 72 planker, så der må have været en lille havn dér.

Det er kun få og ubetydelige oplysninger, disse blade giver os, men vi har dem ikke bedre. Da byen imidlertid ingen udgifter havde til kirken, til skolevæsen, fattigvæsen eller sundhedsvæsen, kan der ikke have været meget andet at koste på en gade- og vejvæsen, og det har sikkert været meget lidt, der blev ofret på den konto. Endnu 1805, da amtmand Faye kom til byen, var kun Vestergade (den stump, der var), Store Torv og Storegade brolagt og ikke særlig godt¹).

Byens udvikling efter 1700

Om byens udstrækning ved vi heller ikke meget. Den første skøde- og panteprotokol 1738-64 viser dog, at der blev solgt grunde og huse længere og længere mod vest, mens der østpå i byen og ved stranden blev solgt grunde, som der før havde stået huse på. Dette ryk mod vest viser sig tydeligt i den første hovedbrandtaksation 1761. I den er alle bygninger i byen beskrevet for første gang, og det er oplyst, hvor de lå i gaderne, som alle har navne.

Når vi sammenligner disse oplysninger med Resens billede af byen 1670, hvor ufuldkommet det end er, ser vi netop, at byen er rykket mod vest og når et stykke forbi kirken, ja der er endog kommet en lille ny bebyggelse ude på byens vestre fælle (nu Vesterstræde). På og under Bjerget er der kun seks huse tilbage, og langs fjorden er der også blevet længere mellem husene.

Der kan være flere grunde til denne forandring. Før kirkeuret 1804 fik en hovedreparation²), var der kun urskiver mod øst og nord, men kirkebestyrelsen ønskede nu, at der også blev lavet en skive mod vest, ”da den største færdsel kommer den vej ind i byen”. Det er naturligt nok, for størstedelen af byens opland lå mod vest og syd, og det var sikkert derfor, at der blev bygget mange store købmandsgårde i Vestergade.

At bebyggelsen ved stranden svandt ind kan komme af, at skibsfarten af forskellige grunde tog af. Ved grundtaksten 1682 lå der her mange boder (butikker og pakhuse), men 1761 var der kun ét pakhus, magasinhuset, der først blev revet ned 1932. Måske flyttede man også fra de lave områder ved fjorden, fordi de lå meget udsat under de store oversvømmelser, der af og til ramte byen, især ved tøjbrud.

På Bjerget var man sikker under oversvømmelser, men ikke for vestenstorme, der dengang havde mere magt end nu, måske fordi landet var træløst. 1670 blev der ført en sag om en stald, der lå på Bjerget, og som en tømrer havde gjort i stand året før. Nu var den igen faldefærdig, og ejeren, Peder Andersen, mente, at arbejdet havde været gjort for dårligt, men tømreren henviste til, at flere både gamle og nye huse var faldet under de stærke storme, der havde raset, og at det var umuligt at holde

¹ H, 130.

² KR.

et stort hus imod Guds vejr og vind³). Bindingsværkshusets tømmer kunne give sig under en storm, og stråtage kunne rives op. I Vestergade, der skræner mod øst, var der mere læ for de stærke vestenvinde.

Denne udvikling gjorde imidlertid ikke byen større. Ved den første almindelige folketælling 1769 var der kun 815 indbyggere (1670 ca. 1000). Om der har været tider, hvor folketallet har været endnu mindre, ved vi ikke med sikkerhed, men hvis man tager antallet af fødte i 30-års perioder for hvert 10. år og regner med en gennemsnitslevealder på 30 år, får man følgende folketal:

1695: 862	1735: 591	1775: 879
1705: 740	1745: 597	1785: 823 ⁴)
1715: 630	1755: 684	1795: 827 ⁵)
1725: 600	1765: 796	1805: 1046

Disse tal må naturligvis være et meget omtrentligt udtryk for det virkelige folketal, også fordi der ikke er regnet med til- og fraflytning, men de sidste tal viser nogenlunde overensstemmelse med folketællingerne fra 1769, 1787 og 1801, da der var henholdsvis 815, 910 og 1068 indbyggere. De første tal tyder også på, at det ikke har været meget ved siden af, når man har regnet med, at der ca. 1670 har været 1000 indbyggere.

Man tør da nok gå ud fra, at de øvrige tal viser noget reelt om befolkningens størrelse til forskellige tider, og det er da tydeligt, at bunden blev nået omkring 1735 med et folketal på ca. 600. Dengang har Thisted da været en meget lille by.

Senere kender vi fra folketællingerne nøjagtige indbyggertal:

1801: 1068	1850: 2342	1890: 5421
1834: 1599	1860: 3126	1901: 6072
1845: 2145	1880: 4184	1911: 6804
1930: 8046 (med forstæder 8409)		
1955: 8935 (med forstæder 10360)		
1970: ialt ca. 12000.		

Fra 1801 til 1850 voksede folketallet altså til det dobbelte men byen blev kun lidt større i udstrækning. Når man sammen ligner en matrikel fra ca. 1800 med en anden fra ca. 1850⁶) og med skøde- og panteregisteret⁷), kan man se, at de gamle bygrunde er blevet delt, og at der er opført nye huse på parcellerne. Bebyggelsen er blevet tættere og tættere, og omkring 1850 lå husene i gaderne tæt op mod hinanden i modsætning til 1761, da der var god plads imellem dem⁸).

1855 klagede borgerrepræsentationen da også over, at det var umuligt at opdrive en byggegrund inden for byens grænser, og at folk derfor byggede udenfor, på markjorden og i landsognet. Til landsognet hørte de jorder, der havde hørt til Bisgård og som nåede helt ind til bykernen ved Vestergade øst for Møllevej, hvor den såkaldte Toftmarkedsplads længe var ubebygget. Nordsiden af Skovgade hørte også til Bisgårds jorder, og det var en fordel at bo på disse steder. Man boede faktisk i byen, men var fri for de byrder og skatter, der hvilede på borgerne.

Det var naturligt, at byens styrelse gerne ville have både disse arealer og det, der var bebygget af markjorderne, indlemmet i købstaden. Det gik lettest med markjorderne. Ved lov 11. februar 1863 blev Frederikstov, Frederiksgade (med Asylgade) og Vestergades sydside fra Frederiksgade omtrent til Sofievej indlemmet, men Skovgades nordside, der lå på Bisgårds gamle jord, og som bystyret længe havde ønsket at få ind under købstaden, fik man først lov at indlemme 1876 efter mange forgæves ansøgninger⁹). Grunden var nok, at amtmandsboligen lå i Skovgade, og det var en fordel for amtmanden at bo uden for bygrænsen. Amtsgården blev da også undtaget fra indlemmelsen og blev ved at høre til landsognet.

³ Tb 1670, 3/9–24/12.

⁴ Kirkebogen er defekt 1755–65, hvorfor disse tal må være lidt for små.

⁵ Kirkebogen er defekt 1755–65, hvorfor disse tal må være lidt for små.

⁶ Begge i TBA.

⁷ i TBA.

⁸ Model af Thisted 1761, TBA.

⁹ Bekendtgørelse 1. aug. 1876.

På samme tid fik byen tilladelse til at indlemme den gamle markedsplads ved Vestergade, da den også var blevet bebygget ligesom det østligste af Hundborgvej og af Dragsbækvej (Hulgårdsbakke) til og med Tordenskjoldsgade. Realskolen og grunden østfor kom også ved den lejlighed ind under købstaden, og alt det indlemmede blev optaget i købstadens matrikel¹⁰).

Byens styrelse

Når en by blev købstad, måtte den have en administrativ ledelse og en dømmende myndighed, og Thisted fik som andre byer *borgmestre, rådmænd og byfoged*. Der var altid to borgmestre, men ikke altid lige mange rådmænd, som regel vist seks.

De kunne naturligvis ikke styre byen, som de ville. Efter reformationen var kongen byens overherre, og i de første år derefter var det kongen selv, der greb ind, når der var noget i vejen.

1554 var det helt galt i Thisted. Borgerne var uenige med borgmestre og råd og havde sagt sig af med deres ene borgmester, som de ikke ville lyde. Nogle borgmestre og rådmænd skulle være uduelige, mange kvinder skulle være voldtaget, og de skyldige skulle være rømt. Byfogeden skulle være død uden at have aflagt regnskab.

Kongen sendte da ligefrem en kommission til byen for at ordne forholdene. Den skulle bilægge uenigheden og straffe dem, der havde forset sig, *afsætte de uduelige embedsmænd og indsætte andre*¹¹).

I længden var det umuligt at holde opsyn med Thisted fra København, og derfor befalede kongen 1561 *lensmanden på Ørum*, at han skulle tage byen i forsvar og overvåge, om borgmestre, rådmænd og byfoged røgtede deres embeder på rette måde og om borgerne opførte sig tilbørligt mod borgmestre og råd. *Han skulle også sørge for, at der blev indsat dygtige folk i embederne*¹²).

Et eksempel på, at lensmanden greb ind i indre stridigheder, giver tingbogen 1638, den eneste tingbog fra Thisted, der er i behold fra tiden før enevælden, og derfor den eneste, der på lokalt plan kan give besked om retsforholdene dengang.

Byfogeden, Rasmus Brock, var kommet i modsætningsforhold til borgmestre og råd, og striden drejede sig egentlig om, hvem der havde mest at sige i byen. Indtil 1636 havde byfogeden meddommere, men derefter kunne han alene afgøre sagerne. Det styrkede hans position, og Rasmus Brock var åbenbart til sinds at benytte sig af det.

Da en rådmand, Thomas Madsen, blev stævnet for retten, sendte han de to bytjenere i stedet for at møde selv. Det gik byfogedens ære for nær. Han forlangte, at rådmanden selv skulle møde, men byskriveren, Christen Kosse, henviste til, at det altid havde været skik i Thisted, at man kunne sende fuldmægtige i retten. Det kunne bevises med de gamle tingbøger, og det var da også urimeligt at forlange, at folk altid skulle møde selv, da de kunne være forhindret af udenbys forretninger eller være syge. Den hidsige byfoged forløb sig og sagde, at det var løgn, at det havde været skik i byen, men næste tingdag fremlagde byskriveren tingbøgerne for årene 1631-35 og anklagede Rasmus Brock for æresfornærmelse. Der blev klaget til lensmanden, og så rullede lavinen.

Kort tid efter var byfogeden uheldig med en tyverisag. Tyvene var blevet indsat i tinghuset, og han havde befalet bytjenerne at passe på dem. Den ene tyv slap imidlertid ud, og byfogeden forlangte, at bytjenerne skulle sidde i fængselet, til tyven var fanget. Borgmestre og råd gjorde da opmærksom på, at byfogeden selv var ansvarlig, og der blev igen klaget til lensmanden.

Nu følte Rasmus Brock, at stolen vaklede under ham, men igen begik han en fejl. Han ville skaffe sig en forholdsattest ved et såkaldt stokkenævn af 24 borgere og lod dem erklære, at han altid havde opført sig ærligt og ikke havde gjort nogen uret. Under denne vidneførsel kunne han ikke selv sidde i dommersædet, og han satte da en anden mand i sit sted. Det havde han ikke ret til, da kun lensmanden kunne beskikke sættestemmer, og borgmestre og råd klagede igen over ham. Rasmus Brocks sættestemmer fik kolde fødder, og da byfogeden igen ville have ham til at dømme i en sag, nægtede han at gøre det uden lensmandens ordre.

¹⁰ Tilføjelse til matrikelafskrift 1868. TBA.

¹¹ KcB 1554.

¹² KcB 1561.

Så greb lensmandens fuldmægtig, slotsskriver Anders Madsen på Ørum, ind, suspenderede byfogeden og udnævnte en anden, der skulle fungere, til byfogedens sager var afgjort. Rasmus Brock ville ikke give sig og erklærede, at han ikke veg sit sæde for Anders Madsens skrivelses skyld. Hans sager kom imidlertid for landsretten, og han tabte dem alle. Så sendte Anders Madsen den agtede og erfarne herredsfoged i Hillerslev herred, Søren Jensen i Kanstrup, til Thisted på sine og lensmandens vegne, og nu blev Rasmus Brock afsat med karakteren ”en uduelig foged og en slet dommer”.

- - - - -

Når man ser på rækken af borgmestre og rådmænd og undersøger deres forhold, falder det i øjnene, at de alle var velhavende borgere. Det ser ret udemokratisk ud, men sagen var, at efter loven var de ansvarlige for begåede fejl ligesom andre, der var ansat i offentlige hverv. De skulle derfor være, hvad man dengang kaldte *vederhæftige*, d.v.s. de skulle eje så meget, at de kunne betale erstatninger og bøder. De skulle også have kendskab til den tids udviklede retsforhold og til de mange recesser og love fra forskellige tider, og det var ikke hvermands sag.

Borgmestre og råd var ikke lønede. En enkelt ager, Tyrager, var embedsjord til en borgmester, men den skulle han ikke blive fed af. En anden ager, Byens ager, der lå vesten køret ved Bisgård, var til byfogedens brug. Han fik dog også løn af byen.

Foruden ham var der andre, der havde visse retslige funktioner. *Byskriveren* skulle føre tingbogen og skrive tingsvidner, skøder, pantebreve og skiftebreve, og det krævede megen juridisk viden. Man var ilde stillet, hvis en byskriver ikke passede sit hverv, som det skete 1670, da Bolle Henriksen kørte træet og stak af fra det hele med tingbøger og dokumenter.

Til de mere jævne borgere hørte *sandemændene*, der skulle afsige kendelse i visse håndgribelige sager som voldssager, alle sager, hvor der var brugt magt mod ting eller personer, og sager om markskel. De blev udnævnt for et år ad gangen, og i tingbogen 1638 er sandemændene nævnt ved navn. Mellem dem er Jacob Sørensen Vang, søn af præsten Søren Lugge i Vang og fader til Anne Søes første mand, Søren Jacobsen Lugge.

I tingbøgerne møder vi også tinghørerne, *de otte mænd*, som var på tinget for at bevidne, hvad der var sket dér. Det var jævne borgere, og da de skiftede for hver tingdag, repræsenterer de gennem et år et stort udsnit af byens befolkning.

Til embedsmændene hørte også *tolderen*, der 1638 var byskriveren Christen Kosse, og *kæmneren*. Mere underordnede bestillinger havde *byens tjenere* eller bysvendene, som de også kaldtes, og *markmanden*. Bytjenerne var pantefogder og fangevogtere, men mest optræder de som stævningmænd, og de blev tit brugt af borgmestre og råd til forskellige hverv, som det kan ses af tingbogen 1638. Markmanden skulle føre opsyn med byens marker.

Længst nede på ranglisten stod natmanden, den foragtede, men uundværlige, der rensede lokummer, flædede heste og slæbte kadavere væk. Ham møder vi ikke ved tinget, hvor kun ”ærlige” folk var til stede, men han er af og til nævnt i kirkeregnskaberne, når døde dyr skulle skaffes væk fra kirkegården.

- - - - -

Til de kirkelige embedsmænd regnede man dengang en stor gruppe. Først og fremmest *sognepræsten* og *kapellanen*, latinskolens *rektor* og *hørere*, men også kirkens funktionærer, *organisten* og *klokkeren*.

Sognepræsten var i den første tid efter reformationen kun præst for Thisted og landsognet, men allerede 1555 fik han også Tilsted sogn, som før havde haft egen præst¹³). Sognet var nemlig så lille, at det knap kunne føde en præst, men for præsten i Thisted var det meget værd. I Thisted var der dengang ingen præstegård, og præsten havde kun lidt embedsjord. Nu fik han en god

¹³ Præsteindberetning 1555.

annekspræstegård i Tilsted og mere tiende, så Thistedes sognepræster var godt lønnet, især da de siden fik præstegård i Thisted.

Kapellanen var også sognepræst for Skinnerup sogn, og foruden hans tjeneste i Thisted skulle han om vinteren prædike i Tilsted for sognepræsten¹⁴). Indtil 1588 havde latinskolens rektor også disse embeder, men da man forstod, at det var for svært for en mand at klare alle tre bestillinger, blev de skilt. Der blev ansat en ny rektor, der kun i nødsfald skulle hjælpe sognepræst og kapellan med kirketjenesten. Kapellanen skulle så til gengæld give rektor 24 td. byg årlig af Skinnerup sogns tiende¹⁵). Senere må man have fået en anden ordning, eller også var der temmelig tit tale om ”nødsfald”, for 1649 erklærede en tidligere rektor, at i hans tid havde hørerne på skift gudstjenesterne om eftermiddagen, mens rektor prædikede om eftermiddagen de tre store helligdage og til højmesse tredjehelligdagene og på ekstraordinære festdage¹⁶).

En organist fik kirken først 1616, da kirken fik sit første orgel. Klokkeren bar i Thisted den fornemme titel *kirkeprior*. Hans stilling var nok mere anset dengang end klokkerens nu, for klokkeringning var et meget vigtigt led i kirkernes funktion. På landet blev den kun betroet degnene. Kirkeprioren var formelt også graver, men det betød ikke, at han selv gik og sled med gravene, hverken på kirkegården eller i kirken, hvor mange fornemme folk kom til at ligge. Det lejede han folk til. Han førte også er vist tilsyn med kirken og fungerede under gudstjenesten, så titelen kirkeprior dækkede i grunden bedre hans bestilling end ordet klokker. Det vidner om hans placering i samfundet, at Simon Nielsen kirkeprior havde flere sønner, der studerede.

Endelig var *kirkeværgerne* knyttet til kirken, efter 1700 kun en, men før to, den ene for byens nørre side, den anden for søndre. Denne inddeling svarer til skattemandtallenes ”norden bækken” og ”sønden bækken”. Hver af kirkeværgerne førte sit eget regnskab¹⁷), hvad der forekommer lidt upraktisk, men på den måde kom den ene ikke til at stå til ansvar for den andens fejl. De blev ansat af borgmestre, råd og sognepræst, senere af byfogeden og sognepræsten, som regel for to år ad gangen. Vi kender deres navne lige fra 1585, da kirkeregnskaberne begynder.

Vi ved ikke, hvor meget de jævne borgere havde at sige i byens styrelse i den første tid, men udtrykket ”borgmestre, råd og menige borgere”, der af og til bliver anvendt i skrivelser, tyder på, at borgerne på en eller anden måde blev taget med på råd i visse tilfælde. De kunne i hvert fald altid klage til lensmanden, der havde dem i forsvar, og være sikker på, at de blev hørt.

Den gamle styreform blev først ændret, efter at enevælden var indført og nye tanker om statens styrelse var kommet frem. Først blev de gamle len afløst af amter, ledet af *amtmand*. Da krongodset i lenene og kongelige lenslotte var blevet udlagt til private for Kronens gæld, var det naturligt, at amtmændene tog bolig i eller ved købstæderne, hvorfra der var bedre forbindelse til alle dele af amtet end fra slottene. De to første amtmænd for Ørum amt boede dog vist ikke i Thisted. 1660 var den sidste lensmand i Ørum len lige død, og derfor blev lensmanden på Vestervig kloster amtmand både for Vestervig og Ørum amter¹⁸). Året efter blev han afløst af Corfitz Trolle (1661-64), men han har heller ikke efterladt sig spor i Thisted. De to lensmænd kendte sikkert ikke meget til byen og dens borgere, og det var måske grunden til, at der i deres tid blev udnævnt et par mindre heldige embedsmænd, borgmester Peder Justsen, der havde begået toldsvig¹⁹), og byfoged Rasmus Brock, der var afsat 1638 som uduelig. Begge var idømt voldsbøder²⁰), og de kom snart i klammeri med hinanden og med andre, men de døde begge 1669 og fik mere værdige efterfølgere.

Da var Mogens Kruse til Spøttrup blevet amtmand (1664-72), og han boede som de næste amtmænd på Bisgård. Kirkeregnskabet 1670 siger, at højædle hr. lensmand residerer på Bisgård, og tingbogen 1670 kalder også amtmanden lensmand, så det har været noget, inden man vænnede sig til den nye titel.

¹⁴ Årb. 1944, 67.

¹⁵ Præsteindberetning 1690.

¹⁶ KiS 4. r. 3. b., 162.

¹⁷ KR.

¹⁸ Årb. 1945, 219 ff.

¹⁹ JHS, 45.

²⁰ Landstingsdombog 1666 A, og BR 1660.

Det fik betydning for byen, at man nu havde en af de øverste embedsmænd i landet på så nært hold. Vel stod byen nu under stiftamtmanden i Aalborg, men han kunne optræde på dennes vegne og blev tit spurgt til råds af andre myndigheder, ligesom han havde nogen indflydelse ved sit nære bekendtskab med byens borgere. 1664 fik han også Dueholm amt (Mors) under sig.

En anden høj embedsmand fik bolig i byen. LensskrIVERne blev afløst af amtskrivere, senere kaldet amtsforvaltere, og amtsforvalteren over Dueholm, Ørum og Vestervig amter blev da en af de betydeligste borgere i Thisted.

Den næste amtmand, Jørgen Friis til Krogerup, døde på Bisgård 1680, og efter ham kom en mand, der måske har været kendt med Thisted og Thy fra sin ungdom, nemlig Jørgen Skeel Due til Sønderskov, søn af den sidste lensmand på Ørum, Manderup Due. Han havde studeret i Tyskland og Frankrig²¹), og var en klog og from mand. I sin ungdom havde han skrevet åndelige sange, og under "besættelsen" i Thisted kunne han sidde ved en sygeseng og føre an i salmesangen²²). På mange måder greb han ind i byens forhold og gav kloge og velovervejede indberetninger, f.eks. da striden mellem borgere i byen og skudefarerne ved kysten stod på, men undgik ikke at komme lidt i klemme mellem de modstridende synspunkter.

Mens han var amtmand, blev byens styrelse helt forandret. Regeringen fandt, at der var for mange embedsmænd, og 1682 blev borgmestre og råd afskaffet i de små købstæder. Byfogeden blev nu byens øverste myndighed, og han blev siden også herredsfoged i Hundborg og Hillerslev herreder. Enevældig var han dog ikke. Han stod under tilsyn, først af stiftamtmanden, men fra 1793 af amtmanden i Thisted, og der blev ført grundig kontrol med hans virksomhed. Af hans domme skulle mange prøves ved landstinget.

Efter at amtmændene havde fået tilsynet med byfogedens virke, greb de selv ind i byens forhold, især den meget virksomme og interesserede amtmand Gerhard Faye. I de 37 år, han var her, var det ham, der mere end nogen anden prægede udviklingen i by og på land. Han boede i byen, og noget af det første, han tog sig til, var at få orden i gade- og vejvæsenet. Da han 1805 kom hertil, var kun et par gader brolagt, men elendigt, og resten lå hen i morads, så Faye fandt, at byen lignede en ussel og beskidt landsby. Da han ikke kunne få byfogeden til at gøre noget ved sagen, oprettede han resolut en brolægningsskommission og satte sig selv i spidsen for den, skønt den slags forretninger egentlig ikke hørte under amtet. Resultatet blev, at da borgerrepræsentationen blev indført 1837, kunne amtmanden med god samvittighed overlade gade- og vejvæsenet til den, for da var alle byens gader undtagen nogle små stræder brolagt eller makadamiseret. Han var også virksom for skolevæsenet og fattigvæsenet, og byens første bibliotek, "Det thylandske Provincialbibliotek«, såvel som den første sparekasse skyldes sikkert til dels hans initiativ²³).

- - - - -

Under enevælden havde borgerne også haft nogen indflydelse på byens styre. I mange købstæder valgte borgerne et råd, de eligerede mænd, som havde ret til at være medbestemmende, især i sager, der angik byens økonomi²⁴). En forordning 1787 bestemte, at hvis de ikke kunne blive enige med byfogeden, skulle amtmanden træffe afgørelsen, og stiftamtmandene fik gennemført, at der skulle vælges eligerede borgere i alle købstæder²⁵). Hvornår der kom et sådant borgerråd i Thisted, ved vi ikke, men eligerede borgere nævnes i hvert fald fra 1779. Hvordan de blev valgt, ved vi heller ikke. I nogle byer supplerede rådet sig selv, men 1797 blev det slået fast, at borgerne skulle vælge det.

Der var dog ikke tale om et frit valg efter vore begreber. 1807 kom således en bestemmelse om, at borgerne kunne vælge mellem mænd, som byfogeden foreslog, men kun få havde stemmeret. I denne tid var imidlertid der frihedsrøre, der var i udvikling i Europa, også nået til borgerskabet i Thisted. Samarbejdet mellem byfoged og borgerråd var i den gode byfoged Otto Lemvighs og hans

²¹ Danmarks Aselsårbog 1894, 140.

²² Anders Bæksted: Besættelsen i Thisted I, 53, 256.

²³ Chr. Heilskov: Amtmand Faye.

²⁴ HdL.

²⁵ HdL.

efterfølgeres tid gået gnidningsløst, men efter 1820 begyndte de eligerede mænd at føle sig sat til side af byfogeden. De var utilfreds med, at der ikke var faste regler for deres virksomhed og deres rettigheder, og i et brev til amtmanden 1829 bad de om at få en instruks i lighed med den, borgerrådet i Slagelse havde fået²⁶).

Byfoged Lützhöft foreslog imidlertid en anden instruks, og det blev den, der blev tiltrådt af regeringen. Efter den skulle borgerne som hidtil vælge fire mænd, og hvis en af dem gik ud, skulle byfogeden foreslå tre, som borgerne kunne vælge imellem ved skriftlig afstemning. *Så vidt muligt skulle alle klasser være repræsenteret.* De valgte skulle møde hos byfogeden, når han tilkaldte dem, og de var fri for alle borgerlige ombud. Hvis de mente, det var nødvendigt, skulle borgerne kaldes sammen for at træffe bestemmelser, og disse rådstueforsamlinger skulle ledes af byfogeden i de eligerede mænds nærværelse.

Instruksen var ikke, som borgerrådet havde tænkt sig den, og 1834 skrev de derfor til kancelliet og klagede over, at de muligvis var sat til side i sager, som man burde have hørt deres mening om, og de bad derfor om en ny instruks efter deres tidligere forslag. Den kom vistnok ikke, inden byens styrelse blev ændret igen 1837.

De eligerede mænd var naturligvis interesseret i, at byens økonomi var i orden, og derfor kom de tit selv med forslag om, hvordan der kunne skaffes flere indtægter. 1831 foreslog de, at den tang, som fjorden skyllede op på byens grund, blev solgt, da folk i byen, som havde jord, gerne ville have den til at gøde jorden med. Siden foreslog de, at når nogen holdt privat bal på rådhuset, skulle de give 5 rdl. Udgifterne holdt de også øje med. Da man skulle købe kakkelovne til den nye borgerskole, foreslog de bilæggerovne, både fordi de var billigst i drift, og fordi de var mere sikre at have i en skolestue end vindovne. Hvis læreren gik ud et øjeblik, kunne børnene jo finde på at fyre så stærkt i en vindovn, at både skolen og nabohusene kom i fare²⁷)!

Forholdet til byfogeden var ikke helt godt. Man savnede meget en rigtig havn, og de eligerede mænd bad derfor byfogeden sammenkalde til en rådstueforsamling, hvor man kunne drøfte havnesagen. Det gjorde han ikke. Heller ikke, da han igen blev opfordret til det, og 1837 bad borgerrådet da amtmanden gribe ind og pålægge byfogeden at kalde sammen til rådstuemøde. De havde også opdaget, at der ikke var betalt afgift af byens jorder de sidste 20 år og henstillede flere gange til byfogeden at gøre noget ved det, men først da de klagede til kancelliet, kom der gang i sagen.

Borgerne ville derfor gerne selv have mere indflydelse på byens forhold, og 1837 fik de deres ønske opfyldt²⁸). De eligerede mænd blev afløst af borgerrepræsentanter, der selv valgte deres formand, og 1838 blev den første borgerrepræsentation valgt. Der var ikke så nær alle borgere, der havde stemmeret, kun 105 af de ca. 1700 indbyggere, og der var kun 45, der stemte, men det var dog et skridt frem ad folkestyrets vej. Stolt kunne borgerrepræsentationen 1839 udgive "En kort Oversigt over Thisted Communalbestyrelses Virken i Løbet af Aaret 1838". Fra 1842 blev der trykt en ekstrakt af kommunens regnskab, så borgerne kunne følge lidt med i, hvad der var foregået.

Der gik ikke mange år, før byens styrelse igen blev ændret ved købstadkommunalloven 1868. Borgerrepræsentation, skolekommission og fattigkommission blev da afløst af et folkevalgt *byråd*, hvis formand, der blev udnævnt af kongen, fik den gamle titel borgmester. Med denne lov begyndte en ny tid for Thisted.

Rådhuset

Det første rådhus, vi kender noget til, det gildehus, som blev skænket til byen 1546, lå "sønden op til kirkegården". På Resens prospekt over Thisted ca. 1670 ligger rådhuset på Store Torv, syd for opgangen til kirkegården, og ved rådhuset lå tingpladsen. Dengang blev bytinget holdt under åben himmel efter ældgammel skik. Kun når vejret blev så slemt, at man ikke kunne holde ting i det fri, flyttede man ind, på landet i den nærmeste gård, i byen på rådhuset, som det skete 26. april 1634, da

²⁶ H, 115 f.

²⁷ H, 117 f.

²⁸ H, 118 f.

man måtte søge inden døre ”for Guds vejrlig”²⁹). I rådhusets kælder blev tyve sat ind³⁰), men ellers var rådhuset nærmest kun bestemt til rådets møder, og det har sikkert ikke været ret stort.

Snart efter, at Resen havde fået det med på sit billede, blev det revet ned. Da to kvinder 1699 skulle fængsles, måtte man leje to kældere til dem, ”som ingen fængsel var her i byen, siden rådhuset blev nedbrudt, og 1692 måtte en arrestant tages i forvaring af byens tjener, ”da byens kælder var øde”³¹).

Der skete nu det, at Hillerslev og Hundborg herreders ting blev flyttet til Thisted. Det havde været holdt ved Møgelhøj i Bavn, siden de to herreder blev lagt sammen i 1680erne, men da byfogeden i Thisted også blev herredsfoged, foreslog han, at tinget blev holdt i byen. Det tillod kongen ved et reskript 1717, og da fik man også tilladelse til at bygge et nyt rådhus, hvis de store ejendomsbesiddere ville give 3 mark pr. td. hartkorn, hvad de havde lovet, og hvis byen også ville give et passende tilskud³²).

Der blev dog ikke bygget noget nyt rådhus. Man købte i stedet for et ralingshus i Østergade (hvor Østergade 19 nu ligger) af amtsforvalter Caspergård, der så fik den gamle grund ved torvet. Den lå belejligt for ham, da han boede i den store gård syd for torvet (på Resens billede sal. Peder Madsens gård). I tiden derefter kaldes Østergade derfor af og til Tinggaden³³).

Af en eller anden grund blev man snart utilfreds med dette tinghus, og 1746 købte byfoged Peter Lybecker et kram- og pakbodhus (butik og lagerbygning) på Store Torv af købmand Niels Sørensen Legind, der boede, hvor Hotel Royal ligger nu. Det skete ”i den hensigt, at huset skulle bruges som ting- og arresthus”³⁴). ”Det øde og gamle tinghus med sin forfaldne bygning” i Østergade blev solgt ved auktion 1748³⁵).

Om der blev bygget et nyt tinghus på torvet, eller man har kunnet bruge kram- og pakbodhuset, der måske var nyt og godt, ved vi ikke, men her var rådhusets plads i hvert fald i godt 50 år. Omkring 1800 var det blevet så forfaldent, at det ikke mere kunne betale sig at reparere det, og kongen tillod da 1802, at det blev revet ned og et nyt rådhus opført. Det skete 1803, og det blev rykket noget tilbage i forhold til det gamle, så kirkegårdsdiget og den østlige kirkegårdsport måtte flyttes et stykke mod vest³⁶).

Det nye rådhus lå omtrent midt på det nuværende Store Torv ud for Rådhusstræde, som har navn efter der. Det forrige må da have ligget længere mod øst, så der har ikke været ret meget torveplads. Det nye rådhus kostede 3600 rdl., men man fik 270 rdl. for materialerne fra det gamle³⁷), så helt til rotterne har det vel ikke været. Det nye var i hvert fald ikke meget bedre. Der måtte store reparationer til på rådhuset og på arrestlokalerne, der var så dårligt bygget, at mestertyven Søren Bjørndal slap ud ved at skære hul i loftet. Lænkerne slog han i stykker! Han blev fanget, men snart efter brød han ud igen og forsvandt sporløst³⁸).

1843 solgte kirken et stykke af kirkegården, der lå op mod rådhuset, for 50 rdl., og 1853 blev et større stykke af kirkegårdens østlige del solgt til udvidelse af rådhuset og til gymnastikplads³⁹). I stedet for at udvide det gamle rådhus byggede man imidlertid samme år et nyt, det der står endnu og altså har stået i 120 år, længere end noget af dets forgængere.

Med tiden blev det for lille til at rumme kommunens administration, og man begyndte at se sig om efter en ejendom, der var egnet til formålet. Da tilbød grosserer N. L. Spangberg at skænke byen en administrationsbygning, og den blev opført 1917 på Nytorv.

²⁹ BR.

³⁰ Tb. 1638.

³¹ Amtets kontrib. regnsk.

³² H, 27.

³³ Kb.

³⁴ Sk&P.

³⁵ Sk&P.

³⁶ KR.

³⁷ H, 27.

³⁸ H, 28.

³⁹ KR.

Kirken

I 1600erne var kirken ret ny, og der var ikke store udgifter på murværket. Dens svageste del var spiret, som var særlig udsat for vind og vejr, så både tømmer og blytækning måtte repareres en gang imellem, således 1614 og 1641. Indeni blev kirken 1594 prydet med en ny prædikestol, som borgmestre, råd og menige borgere sammen med folk fra landsognet skænkede penge til. 1586 fik kirken et pulpitur i vestenden til de folk, der ikke kunne få plads nede i kirken. Måske er byen da vokset, siden kirken blev bygget. Fra dette pulpitur stammer sikkert de fire fyldinger med bibelske billeder, som 1870 blev solgt til Hassing kirke⁴⁰) og blev indsat i denne kirkes prædikestol⁴¹), og de to bueslagfelter med malerier, der nu står foran Thisted kirkes nye orgel.

Fra første halvdel af 1600erne stammer de tre ældste af kirkens smukke epitafier, et over borgmester Anders Morsing, død 1597, og hans kone, et over sognepræst Sveder Kitting, død 1632, hans kone, død 1660, og hendes anden mand, Peder Madsen Rosenberg, død 1670, og endelig et over rådmand Peder Griis og hans kone, begge døde 1635. 1616 fik kirken sit første orgel⁴²), måske skænket af borgerne. I kirkens gulv blev mange fornemme folk begravet og fik smukke ligsten lagt over deres murede begravelser, men de fleste af dem er nu borte. Kirkeregnskaberne viser, at mange gravsten blev solgt. Det Berregårdske gravkammer har vist også eksisteret dengang, for efter at Enevold Berregård 1698 fik det indrettet til begravelse for sig og sin familie, blev der solgt ”noget gammelt, rustbundet jern, som blev brudt af en gammel unyttig dør, der tilforn havde stået for den begravelse i kirken, som ædle borgmester Berregård nu er berettiget (til)⁴³).

Hvordan kirken ellers har set ud indvendig, ved vi ikke med bestemthed, men vi kan danne os en forestilling om der ved hjælp af kirkeregnskaberne og andre kilder.

Den gamle altertavle, der stod i kirken til 1890, må have været der, måske fra den nye kirke blev bygget. Danske Atlas 1769 siger ganske vist, at Enevold Berregård og Anne Søe har skænket den, men det betyder sikkert, at de lod tavlen gøre i stand, men tilføjede noget nyt. Fra deres tid må i hvert fald de topstykker stamme, der stod over sidefløjene, da de bar Christian den 5.s og dronning Charlotte Amalies navne træk⁴⁴).

Mellem koret og skibet var der et korgitter⁴⁵). Det var udført 1631 af en mester fra Aalborg og bar tolv apostelfigurer. I midten var der er par fløjddøre, indrammet af to større statuetter af apostle og kronet med et topstykke, hvorpå der stod en Kristus figur⁴⁶).

Et stort krucifiks fra samme tid som kirken stod i lange tider på en bjælke i kordøren, hvor det var endnu 1856⁴⁷), og et orlogsskib for fulde sejl⁴⁸), som kirkeregnskaberne kalder et lidet skib, hang i midtergangen ved orgelet⁴⁹).

Ved en hårdhænder restaurering 1863 blev krucifiks og korgitter fjernet sammen med andet gammelt inventar. Krucifikset lå 1885 inde i alterbordet⁵⁰), af korgitteret blev enkelte dele anvendt på forskellig måde. De tolv apostle står nu på korpanelet, og dørpartiet er flyttet ned til kirkens syddør⁵¹).

Prædikestolen stod omtrent midtfor sydsiden af skibet⁵²), og døbefonten må have stået et sted nede i kirken, da man 1867 betalte for at få den flyttet op i koret⁵³). Den må have stået noget højt,

⁴⁰ KR.

⁴¹ DK.

⁴² Årb. 1972.

⁴³ KR. 1700.

⁴⁴ Foto i TBA.

⁴⁵ DA.

⁴⁶ DK.

⁴⁷ KR.

⁴⁸ DA.

⁴⁹ KR.

⁵⁰ KR.

⁵¹ DK.

⁵² DK.

⁵³ KR.

for 1737 nævnes en trappe op til fonten⁵⁴), og samme år nævnes et fontelåg. Over prædikestolen var der en lydhimmel⁵⁵).

I koret har der været stole til præster, rektor og hørere⁵⁶), men vi ved ikke, hvordan de stole eller det gamle stoleværk i kirken var, kun at der var en del lukkede stole. Det gamle stoleværk blev solgt ved auktion 1754. Så kom der nye stole, men de blev fjernet 1863. Til sideskibet var der ikke adgang fra våbenhuset, og det har nok været fyldt med siddepladser.

Kirken var naturligvis kold om vinteren, men 1652 fik skipper Jens Erlandsen betaling for 12 fyrbækkener, som han købte i Norge og førte hjem. De kunne nok lune lidt visse steder.

Fra 1660 til 1700 mangler kirkeregnskaberne desværre, så vi må hente oplysninger om kirken fra andre kilder. På Resens prospekt af Thisted ca. 1670 er kirken tegnet, men man kan ikke regne med, at billedets enkeltheder er helt korrekte. Kirkens østgavl kan ikke have set sådan ud, da den gavl, der står endnu, er oprindelig. Derfor kan man ikke tillægge det nogen betydning, at sideskibet mangler. Det er kun en detalje, tegneren har overset. Tårnet og spiret kunne han derimod ikke så godt undgå at lægge mærke til, og det er derfor sandsynligt, at spiret virkelig har haft en anden form, end det har nu. Hvordan spiret har set ud fra begyndelsen, ved vi ikke. Nationalmuseets eksperter mener, at der måske har været et spir af samme type som det på Ribe domkirkes lille tårn, men 1614 blev "det gamle tømmer" taget ned af spiret, som blev opsat igen, så spiret kan ved den lejlighed have fået en anden form.

Spiret ser på Resens billede ret imponerende ud, men man

⁵⁴ KR.

⁵⁵ DK.

⁵⁶ KR. 1739.